

Türkmen nusgalar

detektiwinden

Category: Detektiw proza, Kitapcy, Romanlar

написано kitapcy | 21 января, 2025

Türkmen detektiwinden nusgalar TÜRKMEN DETEKTIWINDEN NUSGALAR

– 1

(Annageldi Nurgeldiýewiň käbir eserleri bilen gysgaça tanyşlyk)

■ "Jülgede bolan waka" powesti

Ýazyjy A.Nurgeldiýewiň ilkinji detektiw eserlerinden bolan "Jülgede bolan waka" powesti respublikan edebi konkurslarda baýrakly orunlara mynasyp bolan eserdir.

Eser bu gezek raýon milisiýasyna ogly Serdaryň ýitirim bolandygyny habar berip gelen garryja enäniň şikaýaty bilen başlaýar. Tejribeli işgär Ymamguly aga bu işi anyklamagy täze işe başlan Kuwwat Meredowa tabşyrýar. Birnäçe günläp derek tapylmansoň, onuň başyna bir bolmasyz işiň düşenligi belli bolýar. Ýöne bu "bolmasyz işiň" aňyrsynda nämeler gizlenip

ýatyrka? Adamyň başyna gelip biläýjek adaty bir heläkçilikmi? Ýa-da kimdir biri tarapyndan edilen bilkastlaýyn jenaýatmy? Şübhelener, yz çalmaga welin bölek-büçek deliller ýoksuzam däl. Serdar ýitirim bolmazyndan öňüsrasy Jomman Bäbekow atly şagal mesligini edip ýören biri bilen sataşypdyr. Jomman Köpetdagyň etegindäki Altyýabyň boýunda, ýanyna-da iki sany gyz bilen oturmaga barýar. Tokaýçylyk hojalygynda tejribe geçip ýören ýaş alym Serdar bu orramsylygyň gyrasynda barmy ýa-da ýok? Aňtawçy Kuwwat Meredow onuň bolýan wagonyndan ýöreden gündeligini hem tapýar. Gündelikden mälim bolşuna görä, Serdaryň bir ýaş gyzda göwni hem bar. Ýöne bärde başga-da bir myş-myş bar. Aýtmaklaryna görä, türmeden gaçan biri şu golaý-goltumda käte görünýärmişin we agşamlaryna dagda ot ýanýanyny hem görýärlermişin... Ol gaçgagyň barlygy çynmy? Eger bar bolaýanda-da, onuň Serdar bilen näme baglanyşygy bolup biler?

Serdaryň daşyndan aşyk bolan gyzy Solmaz, şol tokaý hojalygynda ýaşap ýören Sertip lakgy diýen dymma ýaşulynyň gyzy. Birwagtlar Sertip Guduk pälwan diýen obadaşyny ýolbarsyň agzynda goýup gaçypdyr. Pälwany ýyrtyjynyň agzyndan serhetçi esgerleriň biri ölümiň öýünde halas edýär. Eden namartlygy üçin bütin oba tarapyndan näletlenen Sertip lakgy gep-gürrüňe çydaman, obadan çykýar we jülgäniň içine göçüp gidýär. Serdar bolsa Guduk pälwanyň agtygy.

Çaklamalar kän. Hakykat bularyň haýsysynda gizlenen? Ençeme ýyl geçenden soň Sertip köne wakada galan hyltyny çykarjak bolup, jenaýata baş goşaýjakmyka? Belki-de, ol Serdaryň gyzynda göwnüniň bardygyny bilip, gabanjaňlykdan bir zatlar etdimikä? Aslynda onuň bu pynhan duýgudan habary bir boldumyka?

Gijesine ot görünýär diýlen gowaga baryp görseler, ol ýerden Serdaryň welosipedi tapylýar. Ýöne bu welosiped bu ýere nädip düşdükä? Serdar welin düýbünden başga ýerde. Onuň jesedini işleýän ýerindäki goja çynaryň aşagynda gömlen ýagdaýda tapýarlar. Kim bu mojuk işi eden? Günüň günü jalataýlyk edip ýören Jomman jalaýmy? Gijelerine dagyň gowagynda ot ýakyp oturýar diýlen kimdigi näbelli birimi? Ýa-da kyrk ýyl bäre içi

kitüwli gezip ýören Sertip lakgymy?

Muny bilmek üçin bolsa eseri okamaly bolsa gerek...

■ "Sary seýfiň syry" powesti

Kolhozyň kontorasyndaky içi pully sary seýf birdenkä gürüm-jürüm bolýar. Ýöne ol niredede we nädip tapmaly? Bu barada bilmek üçin "Sary seýfiň syry" powestini okap çykmalý. Gyzykly başdan geçirmeler esasynda ýazylan powest ýazyjy A.Nurgeldiýewiň ilkinji detektiv eseridir. Bu powest respublikan edebi konkurslarda baýrakly orunlara mynasyp boldy.

Ýitirim bolan seýf kontoranyň öz içinde, poluň aşagynda gizlenen. Ýöne nädip?.. Kim bu jenaýatçylykly töwegellige baş goşup biler? Ýurdy belet çapar diýleni. Ýöne bu belet kimkä? Kolhoz başlygymy? Kolhozyň sürüjisi Rüstemmi? Kontoraň öz garawulymy? Ýa-da daşyndan gelen tüýkesmelermi?

Jenaýaty agtaryş bölüminiň başlygy Ymamguly Berdiýew we onuň heniz stažirovka geçip ýören ýaş işgäri Kuwwat Meredow bilen bile bu çetin sowallara jogap tapyp bilerlermi? Eseri okamazdan öňünden pylan zat diýip bolmaz...

■ "Kezzap" powesti

A.Nurgeldiýewiň detektiv žanrynda döreden bu powestinde beýan edilýänler talaňçylykly hereketlerde aýyplanyp, sud edilýän iki sany jenaýatçynyň işine seredýän sud prosesi (kazyýet mejlisi) bilen başlaýar. Jenaýat işi doly dellillendirilip kazyýete berilen. Jenaýatda güman edilýän Garýagdy Süleýmanowyň talaňçylyk edilen salgynyň gapysyndan alynan el yzy we jebir çekene degişli sagadyň onuň howlusyndan tapylmagy, wakanyň bolan gijesi jenaýatda güman edilýäniň içgililigi hem doly tassyklaýar. Emma bu deliller aklawjynyň pikirige ýeterlik däl.

Sebäbi: "...aýdalyň gapyda el yzy galypdyr. Eýsem munuň özi häлки aýdyp geçişimiz ýaly, adamyny ogurlykda aýyplamaklyga ýeterlikmi? Meniň pikirimçe, ýoldaş sudlar, bu delil bolup bilerden juda ejiz görüňär. Eger-de şol yzlar gapydan däl-de gymmat bahaly zatlaryň ýygnaýp goýlan ýeri bolan serwantiň çekmesinden tapylan bolsady, onda bu faktyň özüni hiç bir ýana çekelemäge ýol galmazdy.

Gapynyň daş ýüzünde el yzynyň galmagy – munuň özi, ýoldaş sudlar, diňe bir serwantiň ýanyna barlandygyny subut etmek üçin däl, eýsem şol otaga girilendigini hem subut etmäge-de ýeterlik däldir..."

Garalawjynyň pikiri bolsa düýbünden başgaça: "...jenaýatçy eger-de eden etmişiniň üstünde tutulmasa, onuň eden jenaýatyny subut etmek mümkin dälmişin. Ine, hormatly aklawjy näme diýjek bolýar. Bagyşlaň welin, eger-de jenaýatyň üstünde tutulmadyklary jenaýata çekip bolmajak bolsa, onda gaty köp jenaýatyň üstüni açmak başartmazdy..."

Gapma-garşylykly dialoglara baý powestde dogrudanam jenaýaty edenler başga-başga adamlar. Ýöne kim olar?

Ynha, muny anyklamak welin, ýazyjy A.Nurgeldiýewiň detektiw eserleriniň gahrymanlary Ymamguly Berdiýew bilen onuň işgäri Kuwwat Meredowyň paýyna düşýär. Uzaga çeken derňewiň dowamynda olar bu agyr işiň hötdesinden gelip bilýärmik ýa-da ýok?

Öň hem türmede oturyp gelen betpygyl Hajyly öň gözenegiň aňyrsynda bile oturan tanşy Garýagda ýolda tötänleýin duşup, ony öz barýan ýerine myhmançylyga alyp gaýdýar. Onuň beýtmek bilen maksady öz amala aşyrjak bolýan jenaýatyny bukmak we başga biriniň üstüne atmak...

Ýöne tejribeli operatiwnik Ymamguly aga bilen täze işe başlan ýaş leytenant Kuwwat sud prosesi jemlenýänçä nädip anyklap bilýärler? Ine muny bilmek üçin bolsa eseri dolulygyna okamak gerek.

Powest sud prosesi bilen başlanýar we sonuň bilenem gutarýar. Ýöne jogapkärçilige çekilýän kim? Güman edilýän bigünä birisimi ýa-da jenaýaty başga biriniň üstüne atan hakyky

kezzap? Muny bilmek üçin welin eseri okaň.

■ "Syrly ysyrğa" powesti

"Syrly ysyrğa" powestiniň wakalary 1973-nji ýylda bolup geçýär. Eser adaty duşenbe günleriniň birinde polisiýa edarasynyň nobatçy gullugyna "...uly ýoldan sowarak bir ýerde kanalyň boýunda "Žiguli" awtomaşynyň durandygy, onuň rulundaky adamyň bolsa üst-başy gan bolup ýatandygy barada kimdir biriniň..." habar bermegi bilen başlaýar.

Sag çekgesinden atylyp, eli gana boýalan altyn ysyrğaly ýatan jesediň kimligi belli: ol bir dükanda satyjy bolup işleýän Soltan Berdiliýew. Ýöne iki çagasy bilen dul galan Gözeliň özem "ak jüýje" däl adamsy Soltanyň garşysyna bu jenaýaty edenleriň kimligi welin näbelli...

Bilkastlaýyn edilen bu jenaýatyň kim tarapyndan we näme üçin edilendigini anyklamak üçin Jenaýat agtaryş gullugynyň başlygy, maýor Ymamguly Berdiýew tabynlygyndaky işgärleri bilen ýeňlerini çermäp işe girişýärler. Ýöne bu göräýmäge aňsat iş däl. Jenaýatyň aňyrsynda başga-başga zatlar we oslanmadyk adamlar ýatyr...

Işi çaklamalardan başlan armazak aňtawçylar gije-gündiz işläp, ahyrynda toparlaýyn edilen bu agyr jenaýaty kimleriň edendigini anyklamagyň hötdesinden gelýärler. Ýöne nädip?! Elbetde, muny bilesiňiz gelse, "Syrly ysyrğany" doly okamak gerek. Gapma-garşylykly wakalara, dartgynly sýužetlere baý bolan bu powest gyzykly başdan geçirmeler häsiýetinde ýazylypdyr. Başdanaýak okyjyny biperwaý goýmajak bu eser türkmen detektiwiniň iň gowy nusgasydyr

■ "Iň soňky şaýat" powesti

Ýazyjynyň bu eseri-de bilkastlaýyn öldürilip gonamçylyga taşlanyp giden jeset barada polisiýa edarasynyň başlygyna gelen habar bilen başlaýar.

Gonamçylygyň haýatynyň iç ýüzünde maňlaýyndan aw tüpeňi bilen atylyp öldürilen Saparmämmed Ýapanow öň aýalyny öýünde kireýine bolýan biri bilen tutup, ony paltalap baş ýyl türmede oturyp gelen. Tussaglykdan boşansoň bir ýyl geçmänkä hem onuň başyndan bu pajygaly waka başyndan inýär. Bu jenaýaty kim eden? Boýnundan paltalananam bolsa säwlik bilen diri galan Hydyrmy? Ýa-da durmuşy bozulan Näzigiň bu işde eli barmy?

Şol bir wagtyň dowamynda otludan hem biri taşlanyp öldürilýär. Saparmämmed türmede otyrka hem biri çişlenýär. Aýry-aýry ýerde bolup geçen bu üç jenaýatyň nähili baglanyşygy bolup biler? Otludan oklanyp öldürilen Kiçi atly ýigit öň Sapby atly biriniň aýalyny ýene iki sany oglan bilen zorlap tussag edilen eken. Sapby ar almagyň kastynda. Ol bu işi ýeke edenok. Bally hem Saparmämmediň dosty. Bally bile oturanlygy üçin Saparmämmed türmeden çykanda ony öldürmekligi tabşyrýar. Sada ýigit bu işi asla etmejekdigini aýdýar, üstesine-de Ballyny hem bu bet pälinden dändermek isleýär. Ol öldürilen gijesi öz gezýäni Roza bilen Ballynyň yzyna düşüp Sapbylarda oturmaga gidýär. Ol öz ölüminiň biçilip goýlanyndan habary-da ýok. Oturşykdan soň Bally Rozany we Saparmämmedi öýlerine düşürmäge alyp gidýär. Ilki Rozany düşürip, soňam öwlüýäniň deňesinden geçeninde, öňünden dilleşilip gije gonamçylygyň içinde garaşyp duran Sapby pidasyny atyp öldürýär...

Bu zygiderli jenaýatlar bilen baglanyşykly bir adam galyppy. Olam Bally... Sapby ertesi awa giden bolup ony-da ýoklamakçydy. Emma agşamky jenaýatyň gorkusyndan öýünden çykman ýatan Bally özü-de bilmän ölümden halas bolýar. Wakanyň bolan yerinden tapylan zatlaryň jenaýatkärleriň öýündäki tapylan zatlar bilen baglanyşdyrylşy, sypjyk jenaýatkärleriň etmişiniň boýnuna sabyrlylyk bilen goýluşy, garaşylmadyk şaýatlar... Dartgynly sýužetler, biri-biri bilen baglanyşykly we aýry-aýry ýerde bolýan wakalar... Bularan sowukganlyk bilen baş alyp çykýan türkmen "Şerlok Holmslary", "Erkýul Puarolary" bolan sülçi Kuwwat Meredow bilen tejribeli aňtawçy Ymamguly Berdiýewiň sowukganlylyk bilen alyp barýan ýadawsyz operativ işleri barada gürrüň berýän bu powest A.Nurgeldiýewiň detektiv eserleriniň iň gowusy bolsa gerek.

■ "Duzak" powesti

Adaty sişenbe günleriniň biri raýon merkezindäki iki gatly uniwersumyň ikinji gatynda altyn şaý-sepleriň talanandygy barada polisiýa bölümüne habar gelip düşýär...

Etrapda öň ogurlyk bilen sud bolan Ataly Kelow diýip biri bar. Biri ogurlyk etse şondan görülyär. Elbetde, onuň özü-de ogurlygy edendigini göni boýun alybam otyr. Emma sud prosesinde welin onuň aklawjysy düybünden başga zatlary ýüze çykaryp berýär. Görlüp oturylsa ol, ogurlyk bolan günü Gruziýada gezip ýör...

Ýeri indi nätmeli? Şol wagtam uniwersumdan ogurlanan bir krossowkanyň kanaldan tapylan bir ýigdekçäniň aýagyndaky krossowka bilen gabat gelyändigini gören organ işgärleri jenaýatyň pikir edilişinden has çylşyrymlydygyna göz ýetirýärler...

Gözleg işlerini uniwersumyň öz içinden başlaýarlar. Uniwersumda işleýän satyjy Kepderi atly gelin öň kämillik ýaşyna ýetmänkä äre gaçyp giden biri. Munuňam üstesine äre çykmanca Tuwakmyrat bilenem gezen. Tuwakmyrat bilen onuň soňam aragatnyşygyny kesmeýär. Ol bikär bolsa häli-şindi gelip ondan pul "soýup" ýör. Munuňam üstesine Kepderi jenaýat bolan günü açary uniwersumdaky Aýna atly ýaş gyza goýup, ejem gelyär öýe diýen bolup işden ir gidýär. Ýeri, ogurlygy eden Tuwakmyratmy? Kepderiniň bu işe nähili baglanyşygy bar? Ýa-da Aýna bu işi etdimikä? Ýeri, Kepderi bilen Aýna bu işi etdi diýeliň? Olar kanaldan tapylan ýigdekçäniň hem ganyna galdylarmyka? Bu jenaýat olaryň gurnap biljek zadyndan has çökder dälmi näme? Tuwakmyradyň daşyna geçmelimi? Aslynda ölemen humarbazyň biri Tuwak çişik ogurlygy öňünden meýilleşdiripdi. Ýöne muny etmäge welin "ýogynja gaýrat" gerek. Muňa bogny ysmadyk Tuwakmyrat deň paý çykarma şerti bilen mekdebiň bedenterbiýe mugallymy Atabaýa aýdýar we özü-de Kepderini razy edip alan uniwersumyň içindäki harytlar saklanýan seýfiň açaryny Atabaýa berip, şondan bir gün öň Tomska uçýar.

Atabaý mugallym bu iş üçin okuwçylarynyň birini yrýar we oňa warýonka jalbar beren bolup, bu howply işe yrýar. Ogurlyk professional ogrynyň etjek işinden-de beter ussatlyk bilen edilen. Ýigdekçe uniwersumyň iş wagty içine giren we ýapylýança bukulyp duran, uniwersum ýapylansoňam signalizasiýany içinden öçürip, ikinji gatyň aýnasyndan ýüp bilen syrylyp düşülen. Yzçy it hem onuň galdyran yzyny köçä çykansoň ýitirýär. Sebäp ogry soň awtoulaga münüp gözden gaýyp bolan. Kämillik ýaşa ýetmedik çagany jenaýat etmäge yryp, soňam onuň ganyna galmak Atabaýyň nämesine derkarka? Elbetde, ol neresse çagajyk diline bek bolmaz öýdüp çekinýär. "Ogry syrty gowşak" diýip aýdylanok ahyryn... Biri-biri bilen baglanyşykly bu dartgynly wakalardan ussat aňtawçylar Kuwwat Meredowyň, Şäherli Gelenowyň, Ymamguly Berdiýewiň nädip baş alyp çykyşlaryny jikme-jik bilmek isleseňiz, dartgynly sýužetlere baý kämil detektiv eserini okap, estetiki lezzet alaryn diýseňiz, onda hökmany suratda bu eseri okamaly bolsa gerek...

◆ ◆ ◆

■ "Pynhan syr" powesti

Eser ýatan hassahanasyndan aldawa salnyp, daşary çykarlan we maşyna salnyp kanalyň boýuna äkidilen, ol ýerde üç bolup zorlanan ýaş geliniň tejribeli aňtawçy Ymamguly Berdiýewe başyna inen pajygaly hadysa barada gürrüň bermegi bilen başlaýar.

Ymamguly aganyň, azy ýaran Şäherliniň, işine ezberlän Kuwwadyň etmeli işi belli. Kişi maşgalasyny ile çykar ýaly etmedik päliýamanlar kim? Olary nädip anyklamaly? İş aňsat däl. Belki bu ar-namys bilen baglanyşykly ar almadyr? Ýa-da owadan gelne daşyndan hyllygyny akdyryp ýörenleriň eden işidir? Hakykatdanam gelne ýatan hassahanasynda aýyn bolmasa lak atyp ýören biri baram. Gelniň adamsy Amanşanyň dogrudanam Aşgabatda gezyän aýaly-da bar. Komandirovka diýen bolup sypyndygy birki gün ýitip gidýänligi-de hakykat. Şeýle hem Amanşanyň garry atasy ýaş wagtyka bir süpük neşekeşiň aýalyny

öz aýalyňyň üstüne alan eken. Belki-de birwagt aradan çykyp giden ol neşekeşiň häzir hersi bir ýerde işleşip ýören doganlary könedan galan arlaryny ýerlerine salýandyrlar?

Soňky gözleg işleri Amanşanyň iki ýyl bäri gezyäni Näzliniň adamsynyň bu pynhan gatnaşykdan habary barmy ýa ýokmy diýen sowala gönükdirýär. Gelnä zorlanan ak Žigulisi ýaly awtoulag bolsa Näzliniň gaýynagasynda bar. Ýöne ol niredede? Maşynyň eýesi Çaryýaryň gepine ynansaň-a ol geçen annada inisi Alty şähre sürüp gidipdir. Öý eýesiniň garşylygyna bakmazdan çak bilen bedde basylan garažy barlap görseler, maşynam garaždan çykýar. Awtoulagyň içi süpürilip goýlanam bolsa onuň ekspertler onuň oturgyjynyň arkasyndan aýal maşgalanyň köşüniň aýak yzyny we haladyň gopan bir iligini tapýarlar. Jenaýaty edendigiň Altydygy belli bolýar. Ýöne jenaýat açanyna begenip gelyän organ işgärleri begenişip edaralaryna gelensoňlar, garaşylmadyk başga bir jenaýat bilen ýüzbe-ýüz bolmaly bolýarlar.

Kanalyň boýunda tapylan oturgyçlary ýatyrylan gyzyly "Žiguliniň" içinden öldürilip taşlanan ýalaňaç bir erkegiň we aýalyň jesedi tapylýar. Elbetde, olar Amanşa we Näzliniň jesetleridi. Ýöne kim bulary eden? Gelnä zorlan Alty ele salynypdy. Wakalar wakalara seplesip, okyjyny öz içine dolap alýar, türkmeniň ar-namys meselesini şular ýaly ussatlyk bilen işlenen eser türkmen edebiýatynda az-az bolsa gerek.

"Haram keýpiň yşgyna haram keýpiň pidasyna öwrülen adamlar we olaryň zynda galan gözýaşly, bagry girýan perişde dek çagalar..."

Esli wagt täsirinden çykyp bolmajak bu eseri biriniň beren gürrüňinden däl-de, özüňiz okasaňyz has ýerine düşer.

◆ ◆ ◆

■ "Töhmet belasy" powesti

90-njy ýyllar... Ýakasy gaýyşly worzakonlaryň ot gorsaýan döwri... Aşgabadyň häzirki ak mermerli binalar tutup oturan baýyrlarynyň birwagtlar ýöne bir boş baýyrlyklar wagty... Belki-de ol baýyrlar käbirleri üçin boş baýyrlykdyr... Ýok. Käbirleri

üçin ol baýyrlar hasaplaşyk meýdanydy, goçsuraýanlaryň süsüşip oýnaýan ringidi, jenaýatçylykly haklaşyklaryň baýrydy... Käbir pully adamlar ol ýerde biline çenli gömülip, jan gerekmi pyçak edilip, tokga-tokga pullarynyň alynýan baýry...

Ejizlere, garyp-pukaralara howandarsyran bolup, haramhorlary soýýas diýen bolup bikanun ýollar bilen pul toplap, diňe özlerini däl, türmede oturan özi ýaly hemşerilerini hem bol-telkilikde ýaşadyp ýören we jenaýatçylykly dünýäniň "awtoritetleri"...

Hem-de şolar ýaly horazsyrap ýören bir jenaýatçy toparyň arasynda säwlik bilen düşen ýigit Sylap...

Dogrusy, traktorçy bolup işleýän Sylap ol orramsylara ýüz tutup barypdy. Ýagny ol kolhozyň garawulhanasynda ýaşaýardy. Başlygyna aýdan sähelçe gysyk gepini şugullamaklary bilen dek başyny ýok ýerden bela goýan Sylaba başlygy yrsarap gün bermeýär. Näme etmeli? Biçäre ýigit "worzakonlary" penalamaga mejbur bolýar. Emma "guwananyň gara dag, gata daga gar ýagdy" diýleni ýaly, olaram bu başlygyň towugyna tok diýesleri gelenok. Sebäbi ol aýma-aý tölemeliye pajyny getirip dur. Munuňam üstesine göreniň gelnine göz gyzdyryp ýören zynakär başlyk Sylap öýde ýok wagty baryp, onuň aýalyna sürtenmäniň ebeteýini tapjak bolup ýör. Munu-da aňan Sylap başgarak usula ýüz tutýar. Ol Hally agadan ketegime ýabany pişik giripdir diýen bahana bilen aw tüpeňini alýar we başlygynyň suratyny atýar-da gijäniň içi go-golamynam ýygnap göçüp gidýär. Edil şol gije-de zannyýaman başlyk Berkelini kimdir biri ýeke oka tabşyryp gidýär. Arasynda bolan sene-mene üçinem polisiýa we tanyş prokurorlaryna arz edip ýören başlygyň ölümi gelýär-de bigünä traktorçynyň boýnundan düşýär...

Onuň özüniň bigünädigini prokururyň sülçüsine ynanýrmak welin ýeňil iş däl. Sebäbi ýüp toýnukdan syrylyp, ähli delilleri tasa getirip Sylaba gönükdiripdiler... Sylap üçin bu töhmetden sypmaga ýeke ýol galypdy. Olam ýalançy panynyň azabyndan öz eliň bilen özüni dyndarmak. Şeýle hem edýär. Wagtlaýyn saklanýan gabawhanada ertesi gün Sylabyň ýüpden asylygy sowap giden meýdini görýärler...

Jübisinden şu hat çykýar:

"Näme üçin meniň sözüme hiç kim ynanmaýarka? Ony öldürmänimi nädip subut ederkäm? Men jezadan gorkamok, ýöne özge kişiniň eden işi üçin başa düşjek töhmetden gorkýan..."

Öwezduurdy Nepesowyň "Gyrnak", Oraz Ýagmyryň "Duman daganda" romanlarynda görkezilişi ýaly wezipeli işgärleriň mafiýa bilen gol-gola tutuşyp gezen döwürlerinden söz açýan "Töhmet belasy" powesti okanlary biperwaý goýmajak nusgawy bir eser...

◆ ◆ ◆

■ "Ganhoryň soňky sözi" powesti

Sud prosesi. Iki adamy bilkastlaýyn öldürmekde aýyplanyp jeza çäresini almagyň önüsyrasynda duran Sazak Seýtiýew. Sudýa höküm okamazdan ön oňa iň soňky sözünü okamaga ygtyýar berýär. "Ganhor" başdan başlaýar. Ol Russiýada okap ýörkä Mähri atly gyzy gowy görýärdi. Ýöne Mähri heläkçilige uçrap ýogalýar. Sazagyň garabagyr ejesi ogluny öýermegiň ugruna düşýär. Sazak Mähriden başga gyzy hyýalyna-da getirmänsoň, öýlenmegi kellesine-de getirmeýärdi. Ýöne ejesi özelenip duransoň, goňsusynyň gyzy Gözele gudaçylyga gitmäge, oňa razylyk berýär. Sebäbi Gözeliň halaşýanynyň bardygy gulagyna ilensoň, birinji gidende yzyny ýel çalmanka gaýdyp geler öýdýärdi. Emma beýle bolmaýar. Gyzy kimdir birine çatjak bolup ýören Hesel eje "geliberiň" diýýär. Şeýdibem goş birikdirilýär. Ilkinji gije gelen gelniň "gyz" bolup çykman namys astynda galandygyny bilse-de keselbent ejesiniň ýüregini agyrtmajak bolup, dişini gysýar. Emma Sazagyň bagty açylan günü ýapylandygyndan habary ýokdy. Gözel urulanyny bahana edip ärini iki gezek basdyrýar. Ikinji gezek boşap gelende bolsa, ony yzyna it salyp kowup goýberýär. Ýer urup ýerde galan Sazak gije öýüne golaý bir ýerde garawul ýaşulynyň çayyny içýär. Gije ýarymdan agansoň, ol ýene-de janyny barlap görýär. Has dogrusy, aýalyny öldürmegiň kastyna çykýar. Sebäbi onuň ön organda işläp kowlan Maşdy milisge bilen ham-çam bolup ýörendigini bilýär. Gapyny onuň ejesiniň ady dakylan mähriban gyzy açýar. Garamañlaý Sazagy gyzy-da kowýar. Gyzy gaty-gaýrym söz diýmäge bogny

ysmadyk kakasy ony diňlemäb howlynyň burçundaky döläniň ýanyna geçip aýalyna garaşýar. Gyzy kakasynyň elinden tutup "bize sen ýaly kaka gerek däl" diýip südeneklöp başlaýar. Sazak ony urmaga dözmän iteklöp goýberýär. Nerease gyzjagaz şol ýerde kellesi bijay ýere degip ölýär. Şol wagtam aýaly howla gelip girýär. Sazagyň eline ilen çopan taýagyndan kiçiräk turba bölegi bolýar...

Ençeme wagt gaçyp-tozup gezen Sazak çölde öň organda işläp çykan Baýram balçy diýen päk ýürekli biriniň maslahatyny alyp, günäsini boýun alyp, polisiýa göni barýar. Sudda bolsa ähli zat onuň garşysyna gyzynyň ganyna seresapsyzlyk bilen galanam bolsa, haramhor Maşdynyň görkezmesi bilen onam bilkastlaýyn hasaplaýarlar.

Suduň gelen netijesi atuw!

"...Şu ýere gelen adamlar meni, goý, ýazgarmasynlar. Sebäbi meniň ilden çykma eden işim ýok. Bar eden işim, türkmençilikde bolmalysy ýaly, ilden çykanyň hakyky jezasyny berdim. Biwepalyk edene türkmen mydama-da şeýle darapdyr. Ýöne biz ony soňky döwürde unudyp barýarys. Munuň özi sähelçe suw meýillilere tüýs meçew bolup bilýämikä diýýän. Öýde ýaşmagyny agzyndan aýyrman ýören käbir gelinleriň näjüre wejeralyklary edýändiklerini siz bir bilsediňiz. Hyrçyňy dişledýän ýeri bolsa – olarda döşüni gaýşardyp ýören är-de bar, men diýip ýören ýüwürji-de..."

"Ol bu hökümi eşiden dessine özünü lampa aşak goýberer öýtdüm welin, näme-de bolsa saklandy. Ýöne gamly başyny sallady".

"...Bir aýdan soň... hökümiň sökülip, atuw jezasynyň 15 ýyl möhlet bilen çalşylanlygydy... Bu gezek, men onuň keşbini näme üçindir çökder gaýgy-hasratsyz göz önüne getiresim geldi. Ol hut şeýle-de göz önüme geldi – HAKYKY TÜRKMENIŇ KEŞBI".

Bu powesti wagt giderip okanlaryň türkmen edebiýatynyň arnamys, maşgala... ýaly mukaddes gymmatlyklary barada ýazylan iň gowy eseri okandyklary üçin sarp eden wagtlaryna ökünmejeklerine ynanýarys...

■ "Ýalňyz şaýat" powesti.

A.Nurgeldiyew türkmeniň ahlak, ar-namys, maşgala gymmatlyklaryny we bu gymmatlyklara ysnat getirýän durmuş nogsanlyklaryny öz eserlerinde inçelik bilen suratlandyrmagy we okyjyny täsirinde goýmagy başaryan ussat ýazyjy. Onuň "Ýalňyz şaýat" powestinde-de şeýle.

Jenaýat bolandygy baradaky habar alan polisiýa işgärleri wakanyň bolan ýerine baranlarynda daň ýaňy atyp başlapdy. Organ işgärlerini bir kiçijek gyzjagaz garşylaýar. Gyzjagazyň aýtmagyna görä, onuň ejesi Heseliň ýüwürjisi Atajan çopan agasynyň öýde ýok günini peýläp, öten agşam gapyny kakypdyr we ejesine süýkenipdir. Niýetine düwüp gelen maksadynyň bolmajagyny bilibem ony urup-ýenjip, elini-aýagyny daňyp, agzyna esgi dykyp, soňam poluň aşagyna dykyp gidipdir. Atajan ele salynýar. Emma wakanyň bolan ýerindäki käbir nätakyklyklardan, jebir çekeniň görkezmesiniň gümürtikliginden, Atajanyň görkezmesindäki başga-başga zatlardan polisiýa işgärleri bu ýerde başga bir zadyň bardygyny syzýarlar. Näme etmeli? Hesel öň şäheriň ýakasy gaýyşly jelebi. Munuňam üstesine Atajan bir gezek dört oglan bolup keýp çekmäge gidende, bile oturan dört jelebiniň biri – şol Hesel, hatda ol şol oturylyşykda lül bolup çuw-ýalaňaç tans hem edipdir...

Hesel äri ýok wagty gijäni bir oýnaşy bilen geçirmegi meýilleşdirip durka, howla Atajanyň gelmegi onuň ähli etsem-petsemine sogan dograýar. Delillere seretseň-ä etmişni edilendigini arkaýyn Atajanyň boýnuna ýükläbermeli. Sebäbi onuň "Moskwiç" awtoulagy agşam agasynyň howlusynyň agzyna baranlygy hakykat. Sebäbi onuň maşyny ýag dökýär... Bu we başga-da birnäçe deliller esasynda derňew bölüminiň başlygy Esenow Atajana günäsini boýun aldyryp, meseläni birýaňalyk edip dynaýjak bolýar. Emma bular ýaly gümürtik wakalardan ussatlyk bilen baş alyp çykýan jenaýat agtaryş bölüminiň başlygy

Ymamguly aga welin başgaça hereket edýär. Ol Heseliň aragatnaşykda bolup ýören oýnaşynyň kimdigini anyklap, işine yhlasly işgäri Kuwwat Meredowy ony yzarlamagy tabşyrýar. Kuwwat neşe söwdasyny hem edýän Akynyň garažynyň bir diwar beýlesinde doňuz diňini salyp ýatyrka garaşylmadyk "hezilligiň şaýady bolýar. Garaňky düşen bada garaža girip içinden gulplan Akyny göreninde ol garažyň içinde Hesel bilen neşeden keýpini kökläp soňam haram keýpe gark bolyp duran azgynlaryň gözli şaýady bolýar. Has dogrusy ol görenok. Eşidip ýatyr. Sebäbi arada diwar bar. Ertesi işe gelip bolan zatlart Ymamguly aga gürrüň berýär.

Birdenem oslagsyz ýerden ýene bir habar gelip düşýär. Petik ýerde çekjek keýplerini çekip, ýetjek derejelerine ýeten işigaýdanlar agşam üşäp "Wolgany" işledip ýatýarlar. Özlerem çuw-ýalañaç. Gaz tutup boglup ölen haramhorlaryň öňi bolsa akly-gyzyly çüýşeler...

Polisiýa işgärleri, birbada Akynyň ýanyna gelen jelebiň kimdigine birbada ähmiýet bermedigem bolsalar, onuň Heseldigini görensoňlar, wakalaryň bolşy hemme zady ýerbe-ýer edýär... "Suw küýzesi suwda synar" diýleni bolýar. Masgaraçylykly etmişden birki gün geçensoň Heseliň gyzjagazy kakasy bilen gelip hemme bolan zady bolşy ýaly aýdansoň-a organ işgärlerine başky bolan wakada nämeleriň bolandygy aýan bolýar. Asyl ol gyzjagazyna öwredip, öz-özünü daňdyran bolsa näme... Heseliň daňlyp pola salynan ýerinden iki halta neşe hem tapyp alýar. Polisiýany täsin galdyran ýene bir zat, olam – "Heseli çöle, çopan goşuna eltip, Daňatara dakyp gaýdanam Akynyň hut özi eken".

"Ile-güne ýaýylan wejeralyklar zerarly ynsan kalbynda dömyän harasatlaryň üstüne-de käte şeýdip ak gar ýagsa bolmaýarmy?! Arman, onuň petine gar ýagýar..."

Taýýarlan: Has TÜRKMEN. Detektiw proza